

ДО ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ В СИСТЕМІ КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ

Д. В. Ситник,

*молодший науковий співробітник лабораторії
оцінювання якості освіти,*

Інститут педагогіки НАПН України,

e-mail: rano_k@i.ua

У статті розглянуто психолого-педагогічні проблеми організації та проведення анкетування як одного з найважливіших методів моніторингових досліджень. Визначено критерії і показники конструювання анкети як інструментарію діагностики, прогнозування, контролю і оцінювання навчальних досягнень учнів знань, умінь, практичних навичок, ділових рис і якостей, суджень, рівня мотивації, самонавчання, самооцінювання. Приділено увагу конструюванню анкет з урахуванням компетентісного підходу.

Ключові слова: *анкета, анкетування, інструментарій, метод, індикатори, тестування, тест, зміст, якість оцінювання, державні стандарти, функції контролю, компетентісний підхід, предметні й ключові компетентності, інтеграція, технологія, термінологія.*

Постановка проблеми. Оновлений зміст шкільної освіти потребує істотних змін щодо удосконалення вимірювання та оцінювання результатів навчання. Об'єктивні, достовірні, науково обгрунтовані вимірювання навчальних досягнень учнів та їх оцінка дають вчителю інформацію про діяльність і успіхи, динаміку змін у розвитку кожного учня, що забезпечує зв'язок та створює умови для корегування навчальної діяльності учнів, поліпшення мисленнево – мовленнєвого розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти приділена значна увага вітчизняних і зарубіжних психологів, дидактів, методистів (В. Безпалько, М. Бурда, М. Головка, Л. Величко, Л. Долбаєв, Керол Г, Вайс, О. Ляшенко, О. Локшина, Т. Лукіна, І. Лернер, Ю. Жук, Н. Менчинська, А. Хуторський, С. Шишов, О. Топузов, І. Якиманська).

Формулювання цілей статті. У статті розглядаються проблеми оцінювання рівня навчальних досягнень учнів засобами анкетування у поєднанні з тестуванням, визначено вимоги до конструювання анкети як інструментарію моніторингових досліджень в системі компетентісної освіти. Приділена увага питанням розроблення критеріїв і показників оцінювання результатів навчання.

Основна частина. Одним із показників розвитку кожного суспільства, його інтелектуального потенціалу є рівень навчальних досягнень учнів, зміст,

обсяг, якість знань, набуті вміння, їх використання у процесі подальшого навчання та у повсякденні, сформовані ділові риси і якості, тобто оволодіння предметними, міжпредметними та ключовими компетентностями. Дослідження рівня якості освіти є комплексною системою морінторингового відстеження процесів, результатів і характеристик якості системи освіти, визначення ефективності основних тенденцій її розвитку щодо мети і завдань державної політики у сфері освіти.

З метою збирання, аналізу та поширення інформації щодо соціально економічних і педагогічних показників, що визначають стан функціонування системи освіти розробляють відповідні анкети як інструментарій моніторингу якості освіти. Освіта як основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави потребує постійно якісних системних моніторингових досліджень. Отримання об'єктивної інформації про стан системи освіти, проведення аналізу її якості та діагностика і прогнозування її розвитку є метою і завданнями моніторингових досліджень.

Реформування освітньої галузі тісно пов'язане з пошуками ефективного механізму оцінювання якості освіти, своєчасного реагування на отриману інформацію щодо діагностики та прогнозування кінцевого результату, попередження можливих помилок, труднощів, усунення недоліків. Розробка механізмів та методик якісного вимірювання й оцінювання начальних досягнень учнів все ще є малодослідженою проблемою вітчизняної педагогіки.

Розв'язання найактуальніших освітніх проблем сьогодення потребує всебічного цілісного аналізу навчально виховного процесу загальної освітньої школи, оскільки йдеться про безперервність освіти фундаменталізацію знань, врахування потреб практики і повсякденного життя та майбутню професійну мобільність особистості. Однією з вимог навчальних освітніх програм є прогнозованість не лише результатів навчання, але і розвитку розумових здібностей, виховання творчої особистості що ґрунтуються на загальнолюдських цінностях і принципах науковості, політкультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму і інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Система оцінювання в умовах реалізації компетентісного підходу є процесом опрацювання кількісних і якісних показників, отриманих за певними правилами різними методами і засобами, для визначення рівня компетентностей учня. Оцінювання відіграє важливу мотиваційну роль, забезпечує зворотний зв'язок, стає потужним стимулом активізації мисленнєво- мовленнєвої діяльності, рефлексії, самоаналізу, самоконтролю, самооцінки.

Формування і розвиток в учнів здатності самостійно навчатись діяти і застосовувати індивідуальний досвід, набуті знання, навчальні досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях, потребує пошуків нових підходів до контролю і оцінювання здобутків.

Забезпечення якості освіти як дидактичної проблеми широко висвітлено в дослідженнях відомих закордонних учених Романовського О. (США), Мруґи М. (проект Tempys), Вісмута Дж. (Велика Британія).

Цікавими є дослідження проведені в Росії (Гаспарішвілі А., Іонов А, Куракін Д., Агранович М., Коган Е.) присвячені моніторингу доступності освіти. Стратегія реформування освіти в Україні та проблема моніторингу її якості досліджувалися О. Ляшенко, О. Андрійчуком, О. Онуфрієвою, Н. Бобак, О. Савченко, Ю. Жуком, О. Локшиною, Т. Лукіною, З. Рядовою.

Моніторинг як вид діяльності в освітній галузі та аспекти його практичного застосування в освітніх системах висвітлені в працях А. Дахніна, А. Горбач, Н. Граненко, І. Гончаренко, Г. Ельнікова, В. Кальней, А. Майорова, С. Подмазіна, Г. Полякова, С. Шишова, С. Усімса.

Діагностично–коригувальні функції досягнень учнів досліджували Л. Лантух, П. Соломчук, Н. Пахомова, Л. Паровик.

Анкетування застосовують для дослідження та уточнення окремих аспектів навчально-виховного процесу та різних чинників впливу на кінцевий результат.

Систематичний аналіз даних анкет стимулює вчителів до професійного розвитку, до пошуку і запровадження ефективних методик навчання і є одним із важливих інструментаріїв педагогічного оцінювання і вимірювання результатів. Анкетування доповнює і збагачує систему моніторингових досліджень розширює і урізноманітнює збір даних.

Значний вклад в розвиток організаційно–методичних засад розробки методу анкетування для оцінювання природничо–математичної освіти внесли М. Бурда, О. Бугайов, Ю. Жук, Н. Буринська, Л. Величко, М. Головка, І. Крячко, О. Ляшенко, Н. Матяш, О. Топузов, І. Ткаченко. Статистичному аналізу соціологічних даних присвячені дослідження Л. Закс, В. Паніотто, В. Максименко, Н. Харченко, Д. Кемпбелл, Д. Оуен, А. Реньї, Л. Чупров.

Проблема анкетування в психолого–педагогічних дослідженнях в Україні окремо не досліджувалась, проте в останні роки немає жодного психолого–педагогічного дослідження, де б не використовувалось анкетування для підтвердження наукової гіпотези, з'ясування окремих аспектів досліджень чи виявлення причин недоліків (в управлінні закладом, в методиці навчання, перед експериментальним впровадженням підручника чи нової методики тощо).

Контроль, оцінювання, діагностика і прогнозування результатів навчання є необхідними умовами самоорганізації, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення особистості у системі компетентісної освіти.

Основними принципами моніторингових досліджень якості навчальних досягнень є об'єктивність отримання та обробки інформації; системність оцінювання якості освіти; прозорість та оперативність доведення результатів досліджень до навчальних закладів, що посилить зворотній зв'язок учня і вчителя, активізує мислення, творчі пошуки.

Успішне вирішення сучасних освітніх проблем передбачає самостійність, творчість кожної особистості. Тому учню необхідно самостійно навчитись вчитися, оцінювати і контролювати навчальні здобутки та вирішувати проблеми, брати відповідальність за свої вчинки та передбачати наслідки і конструювати моделі власної поведінки що необхідні постійного для розв'язу-

вання життєвих ситуацій, прийняття правильних рішень. З цією метою учнів доцільно залучати якомога більше до самооцінювання рівня власних знань, умінь, навичок, заохочувати брати участь у складанні анкет.

Важливо розвинути в кожній особистості систему здатностей до оцінювання власних рис і якостей, вироблення умінь аналізувати і оцінювати життєві ситуації, приймати рішення і реалізовувати власні задуми, проекти. Найпростішим засобом для самооцінювання рис і якостей є заповнення анкет, що з'являються все частіше в різноформатних газетах, журналах навчаючи учнів, давати правильні відповіді, підраховувати бали, аналізувати, робити необхідні висновки.

Бажання виділятися серед ровесників, заявити про себе самоствердитись є мотивацією для заповнення анкет, тестів та аналізу одержаних результатів, можливостей пізнати себе, оцінити що, стимулює потребу усунути власні недоліки, змушує замислитись, шукати способів самовдосконалення, самовиховання.

Педагогічне оцінювання освітніх систем ґрунтується на синтезі соціально-економічних, науково-технічних, культурологічних і психолого-педагогічних факторів на повному й глибокому осмисленні багатоаспектної освітньої діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах, потребах розробки оцінних технологій для їх розвитку. Успішний розвиток освітньої галузі потребує ефективного механізму оцінювання якості освіти, своєчасного реагування на отриману інформацію щодо діагностики та прогнозування кінцевого результату, попередження труднощів, помилок. Розробка механізмів та методик якісного вимірювання й оцінювання навчальних досягнень учнів потребує глибоких комплексних досліджень.

У зв'язку із впровадженням компетентісного навчання особливого значення набувають методи оцінювання рівня здатності учня висловлювати та інтерпретувати свої знання, відчуття, міркування, думки, факти, словами, засобами графічних зображень, схем, таблиць, проявити навички перекодування інформації при розв'язуванні різноманітних задачних ситуацій як навчальних так і побутових.

Навчаючись самостійно контролювати і оцінювати свої здібності, риси і якості, рівень необхідних знань учні мотивують потребу, саморозвиток, самовиховання, співвідносячи самонавчання з своїми життєвими планами, сподіваннями, мріями, задумами.

Зміст анкети має відповідати конкретній меті і завданню оцінювання на кожному етапі навчально – виховного процесу. Крім запитань з відповідями «так», «ні», «інколи», «ніколи» важливо включати запитання – завдання які потребують значних розумових зусиль, виконання нескладних дій, операцій, що свідчать про рівень як знань так і мислення. Пожвавлення процесу анкетування сприяють графічні зображення, схеми, таблиці де потрібно вказати стрілкою, зафарбувати пропуски, тощо. Такі запитання – завдання дадуть змогу виявити не лише рівень знань, але і важливі риси і якості, ставлення до подій, оціночні судження, наміри, відчуття, емоції.

Грамотно побудовані анкета (тест) є якісним інструментом вимірювання рівня знань учнів що сприяє швидкій автоматизації обробки даних за допомогою комп'ютера.

За характером взаємодії можна виділити два загальних види опитування анкетування та інтерв'ю. Місце проведення опитування багато в чому визначає психологічну ситуацію отримання інформації, а саме її надійність.

Анкетування як метод контролю результатів навчальної діяльності учнів виконує завдання, які нерозривно пов'язані з цілями, функціями і принципами педагогічного контролю і оцінювання.

Анкетування забезпечує отримання необхідної інформації одночасно від великої групи опитаних завдяки високому рівню стандартності одержаних однопланових даних, які визначають зміст та форму анкети, що полегшує обробку даних. Основою метою анкетування є забезпечення об'єктивного оцінювання рівня навчальних досягнень, з'ясування рис і якостей інтелектуального розвитку кожної особистості. У практичній діяльності вчителю зручно орієнтуватись на такі функції анкетування як діагностична, прогностична, навчальна, організаційна і виховна що можуть використовуватись у найрізноманітніших поєднаннях з іншими методами і способами контролю.

Анкетні данні відображають суб'єктивні оцінки опитуваних, адже правильно використовуючи дані, математичні закони великих чисел і спеціальні вибірки, можна отримати вірогідну інформацію щодо досліджуваних об'єктів. Для здобуття необхідної інформації важливе значення має якість змісту та запитань анкет, варіанти відповідей на них, достатня і правильна вибірка респондентів для заповнення анкет. Початковим етапом дослідження з використанням анкет є встановлення цілей дослідження, які впливають як на вибір самого методу анкетування, так і на розробку змісту анкети, отримання результатів обробки даних, вибір методу виконання розрахунків. Розробка змісту анкети – один із відповідальних етапів дослідження. Близько 20–30% помилок в інформації, отриманій від респондентів, пов'язані з неправильно сформульованими запитаннями.

У системі моніторингу анкетування є важливим компонентом доповнення, розширення і збагачення даних, оцінювання якості освіти, зокрема уточнення окремих результатів діагностики та прогнозування, що забезпечує пошук точніших методів вимірювання та оцінювання знань умінь навичок способів діяльності, сприяє широкому застосуванню комп'ютерних технологій обробки даних та опитувань.

Компетентісний підхід до освіти вимагає відходу від традиційної інформаційно – накопичувальної спрямованості навчання і зміщення акценту із засвоєння нормативно – визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток в учнів здатності самостійно навчатись діяти і застосовувати індивідуальний досвід, набуті навчальні досягнення у нестандартних, творчих, життєвих ситуаціях, вибирати для себе необхідну інформацію і застосовувати в пошуковій діяльності.

Контроль, оцінювання, діагностика, прогнозування є необхідною умовою самоорганізації, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення у процесі пізнавальної дослідницької діяльності.

Успішне навчання учнів в навчальних закладах потребує постійного контролю і оцінювання всіх складових цього процесу та всього комплексу організаційних засобів активізації зворотнього зв'язку учнів з педагогами.

Об'єктивну оцінку знань як відомо дає грамотно побудована анкета, що є якісним інструментом вимірювання рівня знань, що швидко автоматизує обробку даних за допомогою компютера. За характером взаємодії можна виділити два загальних вида опитування анкетування та інтерв'ю. Місце проведення опитування багато в чому визначає психологічну ситуацію отримання інформації, а саме її надійність.

Складаючи анкету, доцільно подбати, про простоту форми анкети чіткість, коректність і зрозумілість запитань які б легко читалися. Анкета з більшою кількістю запитань аніж 10 втомлює респондента, зменшує його зацікавленість і активність. Важливим є дотримання послідовності запитань: спочатку базова інформація, потім класифікаційні дані, ідентифікація респондента.

Великі проблеми в ході опитування спричиняє неправильне формування запитань, зокрема: «підштовхування» респондента до певної бажаної досліднику відповіді, нав'язування чужих думок.

Об'єкти моніторингу вимагають, як правило кількісного оцінювання властивостей і якісного аналізу впливу того чи іншого фактору на функціонування досліджуваної системи. Кількісні і якісні підходи в оцінюванні якості освіти доповнюють один одного, тому визначення критеріїв, показників та індикаторів є одним з головних завдань моніторингу якості освіти. Під критерієм оцінювання слід розуміти і головні ознаки, показники, за якими дається оцінка якості освіти. Це можуть бути певні соціальні норми чи педагогічні вимоги, які є чинниками функціонування системи освіти, ресурсне забезпечення, характеристика прийняття управлінських рішень, тощо. Наприклад, доступність загальної середньої освіти, рівень інформатизації навчального середовища, результативність навчання учнів з конкретного предмета або освітньої галузі, ефективність управління освітою тощо.

Як правило, критерій має кілька показників, за якими оцінюється його реалізація на практиці або ступінь виконання умов (досягнення результату). Набір критеріїв і показників є специфічним для кожного конкретного моніторингового дослідження. Не існує універсальних наборів критеріїв і показників що спроможні відтворити явища і тенденції в різних моніторингових дослідженнях без внесення коректив у їх обґрунтування. Кожна моніторингова програма за критеріями і показниками на думку О. Ляшенка є унікальною [7].

Оцінюванню рис і якостей особистості за допомогою анкетування притаманна така важлива складова як контроль, самооцінка, самоаналіз. Враховуючи, що учням 5 – 9 класів властиве самоосмислення, допитливість, потреба виділятися серед однолітків, однокласників, самостверджуватись доцільно

при конструюванні змісту запитань анкет обов'язково включати запитання орієнтовані на виявлення позитивних особистісних рис і якостей. Пошуки учнем власних значущих морально – етичних рис і якостей, їх оцінювання, порівняння з рисами, якостями, досягненнями однолітків змушують учня замислитись, ретельніше контролювати свої вчинки, передбачаючи наслідки, намагаючись запобігти помилкам, уникати непередуманих кроків, більше зосереджуватись на оволодінні прийомами і методами самоорганізації, самонавчання, самоконтролю, що є ефективним засобом підвищення рівня навчальних досягнень, розвитку мислення.

Крім того до анкет доцільно включати одне – два запитання, які допоможуть з'ясувати рівень здатності учня використовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях, в практиці повсякдення. Внутрішня узгодженість запитань анкети є суттєвим елементом валідності що визначає та вимірює внесок кожного запитання у відображення досліджуваної властивості, якості, явища. Узгодженість запитань анкети важлива характеристика її якості і діагностичної цінності.

Для підвищення ефективності системи оцінювання навчальних досягнень учнів, об'єктивності оцінки їхньої діяльності, стимулювання всебічного гармонійного розвитку, з метою забезпечення диференціації навчання оцінювання не лише визначає і фіксує рівень знань, умінь, і навичок учня на кожному навчальному етапі, але і відстежує динаміку індивідуального зростання.. Це передбачає створення системи моніторингових досліджень навчальних досягнень учнів на основі проведення оцінних процедур, починаючи із діагностики та прогнозування.

Висновки. Єдині вимоги до організації та проведення анкетування у поєднанні з тестуванням на основі якісно створених опитувальників з різних навчальних предметів дають змогу широко впроваджувати ці засоби контролю і оцінювання на різних етапах навчального процесу з метою діагностики, прогнозування та систематизації і узагальнення знань, уточнення, корекції інтегрованих знань, визначення рівня навчальних досягнень, зокрема, оволодіння мовленнєво-мисленнєвими уміньми, діловими рисами і якостями самоорганізації, самонавчання, самооцінки, самовдосконалення.

Література

1. Дейвід Гопкінз. Оцінювання для розвитку школи. Переклад з англ. Г. Вець. – Львів: Літопис, 2003. – 256 с.
2. Жук Ю.О. Оцінювання рівня сформованості предметних компетентностей учнів основної школи методом семантичного диференціала в процесі навчання фізики / Ю.О. Жук, О.П. Пінчук // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Серія № 5. Пед. науки: реалії та перспективи. – Вип. 12: зб. наук. праць / За ред. П.В. Дмитренка, В.Д. Сиротюка. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – С. 120–128.
3. Докторов Б.З. О надежности измерения в социологическом исследовании. – Л., 1979

4. Докторов Б.З. Типология методических исследований. //Социологические исследования. 1989. №1

5. Ляшенко О. Вимоги до підручника та критерії його оцінювання//Підручник XXI століття. – 2003. – №1-4. – С. 60-66

6. Ляшенко О.І. Результати моніторингу якості засвоєння навчального матеріалу з фізики//Фізика та астрономія в школі. 2000, № 4, с. 13 – 24

7. Ляшенко О.І. Актуальні питання формування системи моніторингу якості загальноосвітньої підготовки у контексті запровадження державних освітніх стандартів. У зб. Проведення педагогічного моніторингу якості навчальних досягнень учнів у контексті 12- бальної системи оцінювання//Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції./-Львів 2001. Лоппо, 2001. с.9- 13

8. Метод проектів у профільному навчанні математики: методичний посібник [Текст] / Мацько Н. Д. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 128 с.

9. Майоров А. М. Мониторинг в образовании . -М: Наука. 1988 – 276.

References

1. Deyvid Hopkinz. Otsinyuvannya dlya rozvytku shkoly. Pereklad z anhl. H. Vets'. – L'viv: Litopys, 2003. – 256 s.

2. Zhuk Yu. O. Otsinyuvannya rivnya sformovanosti predmetnykh kompetentnostey uchniv osnovnoyi shkoly metodom semantichnoho dyferentsiala v protsesi navchannya fizyky / Yu. O. Zhuk, O. P. Pinchuk // Nauk. chasopys Nats. ped. un-tu im. M. P. Drahomanova. Seriya № 5. Ped. nauky: realiyi ta perspektyvy. – Vyp. 12: zb. nauk. prats' / Za red. P. V. Dmytrenka, V. D. Syrotyuka. – K. : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2008. – S. 120–128.

3. Doktorov B.Z. O nadezhnosti izmereniya v sotsiologicheskome issledovanii. – L., 1979

4. Doktorov B. Z. Tipologiya metodicheskikh issledovaniy. //Sotsiologicheskiye issledovaniya. 1989. №1

5. Lyashenko O. Vymohy do pidruchnyka ta kryteriyyi yoho otsinyuvannya//Pidruchnyk XXI stolittya. – 2003. – №1-4. – S. 60-66

6. Lyashenko O. I. Rezul'taty monitorynhu yakosti zasvoyennya navchal'noho materialu z fizyky//Fizyka ta astronomiya v shkoli. 2000, № 4, s. 13 – 24

7. Lyashenko O. I. Aktual'ni pytannya formuvannya systemy monitorynhu yakosti zahal'noosvitn'oyi pidhotovky u konteksti zaprovadzhennya derzhavnykh osvithnikh standartiv. U zb. Provedennya pedahohichnoho monitorynhu yakosti navchal'nykh dosyahnen' uchniv u konteksti 12- bal'noyi systemy otsinyuvannya//Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi./-L'viv 2001. Loppo, 2001. s.9- 13

8. Метод проектів у профільному навчанні математики: методичний посібник [Текст] / Мат'ко Н. Д. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 128 с.

9. Mayorov A. M. Monitoring v obrazovanii . – M: Nauka. 1988 – 276.

К ПРОБЛЕМЕ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ В СИСТЕМЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье рассмотрены психолого-педагогические проблемы организации и проведения анкетирования как одного из важнейших методов мониторинговых исследований . Определены критерии и показатели конструирования анкеты как инструментария диагностики , прогнозирования , контроля и оценивания учебных достижений учащихся знаний , умений , практических навыков , деловых качеств и качеств , суждений , уровня мотивации , самообучения , самооценки .

Уделено внимание конструированию анкеты с учетом компетентностного подхода

Ключевые слова: анкета, анкетирование, концепция, учебник, инструментарий, метод, индикаторы, тестирование, тест, качество образования, государственные стандарты, функции контроля, компетентностный подход, предметные и ключевые компетентности, интеграция, технология, терминология.

Sytyn D. V.

ON THE PROBLEM OF ASSESSMENT OF STUDENTS' KNOWLEDGE IN THE SYSTEM OF COMPETENCE- LEARNING

The article describes the psychological and pedagogical problems of organizing and conducting the survey as one of the most important methods of monitoring studies. The criteria and indicators for designing questionnaires as tools diagnosis, prognosis , monitoring, and evaluation of educational achievements of students knowledge, abilities, skills , competencies and qualities of judgment, level of motivation, self-learning, self-esteem. Attention is given to design the questionnaire based on the competency approach.

Keywords: questionnaire survey, concept, tutorial, tools, methods, indicators, test, quality of education, state standards, control functions, competence hike, subject and key competences, integration, technology, terminology.